

Dorđe Despić

O TELU, PRIVIDNOJ EGZISTENCIJI

Pesma „Pred svitanje neznano” iz najnovije zbirke Dragana Jovanovića Danilova „Alkoholi sa juga”, privukla je našu pažnju zbog svoje kompozicione strukture koja izražava kako pesničku opsednutost motivima tela i smrti, tako i postupno iznijan-sirani razvoj pesme kao stvaralačkog i mentalnog procesa. Iako pesma izvorno ima grafički oblik neprekinute stihovne celine, mi smo je za potrebe naše interpretaci-je podvrgnuli strofičkoj organizaciji radi veće plastičnosti u prikazu njenog gradacij-skog razvoja.

Poezija Danilova, najvećim svojim delom barokno razbarušena, ipak ne odbacuje tzv. „nepesničke” motive ukoliko predstavljaju moguće izvorište inspirativne i kreativne energije. Tako će pesnik znati da posegne i za atmosferom javnog toale-ta („Klozet u suterenu”), ili pak ambijentom pijačnog verizma („Na pazarni dan u Požegi”). Ni za početak naše pesme ne bi se moglo reći da obećava bilo šta drugo do *skrajnuti* kontekst, no problem skrajnutosti ovde je daleko složeniji, a tok artikulisanja njegovog statusa biće usmeravan ka značaju krajnjih konsekvenci.

*

U pesmu zakoračujemo veristički „otežanim” stihovima koji u okviru celine funkcionišu kao empirijski, „materijalni” podsticaj za stvaranje pesme:

*Portir spava
na recepciji buđavog hotela u Požegi,
kao da se zapio nasmrt.*

Biva lako uočljivo da je pažnja lirskog subjekta fokusirana na motivu usnulog por-tira, pri čemu je apsolutni akcenat stavljen kako na statičnost slike, tako i na odsustvo bilo kakve životnosti. Pored predstave potpune telesne obamrlosti koju ovi stihovi nude, epitetom „buđavog” asocira se stanje telesnog truleža / propadljivosti, čije ćemo spoznavanje suštine, kao oblika fenomena smrti koji opседа lirsku svest, postupno pratiti do kraja pesme. Ta razvojenost nastaje već u trećem stihu čime se čitavoj početnoj slici pridaje novo značenje koje projektuje jedan vid radikalizovanja telesne učmalosti.

Figuram poređenja, tako, svest lirskog subjekta, ali istovremeno i pesnički proces, iz vizuelne percepcije lagano prelazi u kreativno-literarni prostor, pri čemu se pomalja nagoveštaj dalje preobrazivosti smisla početnog izvora pesničke „pro-vokacije”. Prenoseći pesmu iz prostora „stvarnosti”, empirije, stih će je svojom poredbenom konstrukcijom uvesti u složeni i nezaustavljivi proces imaginacije. Tek od njega pesma započinje svoj lirski život ostvarljiv jedino u okvirima transpozicije stvarnosti i iskustva. Početni verizam pri tom ne smeta, naprotiv, samo će povećati efektnije prisustvo sublimacijskog luka koji će se do kraja pesme sve jasnije i suge-stivnije uobličavati.

U naredna četiri stiha, u formi direktnog obraćanja čitaocu, prvoj strofi pridaje se novi smisao:

*Shvatate, oko tri sama po ponoći
spava čovek koji još nije leš,
u ovom trećerazrednom svratištu,
ali važnom centru u nervnom sistemu sveta.*

Pesma od empirijskog nadražaja poprima oblike jedne refleksije koja promišljajući fenomen tela/smrti istovremeno obuhvata i poziciju geografske/profesionalne skrajnutosti, uspostavljajući, zapravo, poslednjim stihom druge strofe jednu vrstu sumatraističke umreženosti u svet. U kontekstu geografske/prostorne skrajnutosti, koja se istovremeno i odbacuje metafizičkim načelom apsolutne povlašćenosti, i misao o „čoveku koji još nije leš” sadrži jednu klicu mogućeg preispitivanja podrazumeva-juće *ontološke skrajnutosti*. To preispitavanje implicitno izbija iz intonacione povišenosti koju direktno obraćanje uzrokuje, pri čemu se oseća određeni vid bunta protiv čovekove uslovljenosti telom. Jer insistiranjem na principu telesnosti preko *portira* koji funkcioniše kao metafora materijalnosti tela, uspostavljena je i ljudska *apsolutna skrajnutost* u kojoj je ljudska sudbina svedena na neizbežnu žrtvu telesnom. U toj funkciji treba shvatiti reči koje povećavaju tu sugestiju smrti tela („budavog”, „nasmrt”, „leš”). Pesnikova svest o telu kao neumitnom uvodu u smrt sve „upornije” ulazi u svoj krešendo.

Na refleksivnost prethodne nadovezače se treća strofa, koja je gotovo čitava oblikovana na podlozi imaginativnih vizija. Lirska preosetljivost na problem ontološke skrajnutosti telesnom ograničenošću, uspostavlja proces jedne identifikacione svesti pri čemu imaginarno sada preti da egzistira kao jedino izvesno:

*Spava pravednik taj, skriven i nem,
sanja kako mrene iz mulja leže
po sprudovima, sanja svečana pogubljenja,
sanja zastrašene oči
– to više nije život, a još ni smrt nije,
pomišljam dok gledam mog usnulog raba božijeg*

Ali, na planu motiva ništa bitno se ne menja: pred čitaocem je i dalje smrt i ništavilo u varijantnim izrazima koji upućuju na prirodnu ili društvenu formu smrti. I svi motivi koji ukazuju na čovekovu telesnu konačnost, od početka peme do sada, „raskrinkavaju” se ne kao deo verističkog manira, već isključivo kao pesnička svest opterećena fenomenom fizičke smrti. Upravo ovim petim stihom glas lirskog subjekta to i potvrđuje. On ne može biti komentar snova usnulog portira, kao što se to može činiti na prvo čitanje, jer je po sredi imaginativno poistovećivanje lirskog subjekta, već, naprotiv, funkcioniše kao psihološko projektovanje ontološke dimenzije problema. Psihološka opsednutost telesnim ovde dostiže svoj vrhunac pri čemu se nazire bojazan zbog ljudskog potpunog svršetka kroz fizičko zamiranje. Kao da naslućujemo jednu vrstu latentne strave kod lirskog subjekta pred izmicanjem mogućnosti za potpunijim i savršenijim ostvarenjem bića. Time pokušaj identifikacije kroz imaginativna viđenja kod lirskog subjekta ne dovodi do razrešenja početnu „spoljašnju provokaciju”, jer ne uspeva da potisne sugerisanu težinu podsvesti. Međutim, imaginativna spoznaja otvoriće vrata procesu finalnog uobličavanja pesme

i poentiranju smisla:

*i slutim: grad ovaj jednom kad se pomeša
sa prazninom svih stvari, kad mi krošnje lipa
posude svoj glas, biće bez mene ove ulice,
crte moje bez lica, pred svitanje neznano.*

Proces stvaranja lirske pesme, njen „istiniti” život mora prelaziti, u većoj ili manjoj meri izražen, onaj put koji se kroz pesmu D. J. Danilova ostvario skoro do svoje plastičnosti: od empirijskog podsticaja, preko refleksivnosti i imaginacije, pa do nanosa intuitivnih uvida. Svojim poslednjim stihovima „Pred svitanje neznano” u potpunosti uranja u povlašćeni prostor svake lirike: u prostor intuitivnog kvaliteta. I sam pesnički govor je bitno promenjen. Nestaje ona diskurzivnost nešto povišenog tona koja je bila prisutna u pesmi gotovo sve vreme, a javlja se lirska nota stišanih emocija. Od početnog narativnog verizma pesma će poprimiti atmosferu lirskih treptaja, a naspram uvodne okrenutosti drugom, lirski subjekt se prepušta poniranju u sebe, neposredno dosežući tajnoviti zapis svoje sudbine. Pesnička svest, okupirana fenomenom telesnog i smrti, a u težnji ka njenom prevazilaženju, transcencenciji, ulazi u domen intuitivne spoznaje. Slutnja o ništavilu, koju čitamo u ovim završnim stihovima, kao osećaj sa negativnim predznakom, suprotnom intuitivnom energijom gotovo neprimetno metamorfizira u optimizam uvida u transcendentnu suštinu vlastitog bića. Kroz njih provejava platonističko uverenje čime je gašenje čoveka kroz apsurd fizičke smrti onemogućeno: iza smrti tela/materije jeste praznina, ništavilo, ali esencija je sadržana u ideji, u *prasllici* stvari i selidbi duše. Otuda i nanosi metempsihoze u stihovima „(...) kad mi krošnje lipa/posude svoj glas (...)”, koji neodoljivo prizivaju Rilkeov stih iz *Devinskih elegija*: „To sad šumori od onih mladih mrtvacu k tebi”.

PRED SVITANJE NEZNANO

*Portir spava
na recepciji budavog hotela u Požegi,
kao da se zapio nasmrt.
Shvatate, oko tri sata po ponoći
spava čovek koji još nije leš,
u ovom trećerazrednom svratištu,
ali važnom centru u nervnom sistemu sveta.
Spava pravednik taj, skriven i nem,
sanja kako mrene iz mulja leže
po sprudovima, sanja svečana pogubljenja,
sanja zastrašene oči
– to više nije život, a još ni smrt nije,
pomišljam, dok gledam tog usnulog raba božijeg
i slutim: grad ovaj jednom kad se pomeša
sa prazninom svih stvari, kad mi krošnje lipa
posude svoj glas, biće bez mene ove ulice,
crte moje bez lica, pred svitanje neznano.*

I čitava poslednja strofa data je u odsustvu bilo kakve materijalne punoće, za razliku od početnih stihova i njenih gotovo plastičnih predstava: fizički opipljivo telo preobrazilo se kroz proces kreativnog zrenja i intuitivnog vrhunca u obrise fluidnog. Kroz spoznajom da iza telesne propadljivosti ne postoji apsolutno ništavilo, jer istina ljudske egzistencije leži u duhovnoj i duševnoj stvarnosti a ne u njenom fizičkom prividu, progovara spokoj i uverenost u sublimacijsku suštinu vlastitog bića. Upravo u tome krije se epifanijska lepota i svetlost ove pesme. Svetlost koja se lirskom duhu javlja pred svitanje neznano.